

СТАТТІ

Абакумова В.І.

БІБЛІОТЕКИ – ПРОВІДНІ ІНФОРМАЦІЙНІ УСТАНОВИ В ПРОЦЕСІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА

Виокремлено проблему удосконалення бібліотек України у статусі інформаційних установ – провідників до інформаційних ресурсів суспільства. Акцентовано увагу на тому, що приєднання України до єдиного світового інформаційного простору передбачає вивчення й урахування міжнародно-визначених норм інформаційного співробітництва. Досліджено трансформацію основних видів інформаційного обслуговування в сучасних умовах. Визначено місце бібліотек у наданні доступу до інформаційних ресурсів суспільства.

Ключові слова: інформатизація суспільства, інформаційні ресурси, інформатизація бібліотек.

Найбільш виразною ознакою сучасної епохи розвитку людства є перехід від індустріального суспільства до суспільства інформаційного. Інформація, її доступність, якість, відповідність потребам конкретної особистості у вирішальному ступені визначають стан інтелектуального потенціалу сучасного суспільства. За оцінками деяких західних експертів обсяг інформації і знань подвоюється кожні 12-18 місяців. Інтенсивне впровадження інформаційних і телекомунікаційних технологій в усі сфери людської діяльності стає найважливішим національним пріоритетом. Розвиток технології і засобів телекомунікації, розширення інформаційного потоку дозволяє говорити про формування інформаційного суспільства, у якому сучасні інформаційні установи (ІУ) повинні забезпечувати своїм користувачам доступ не тільки до традиційних послуг, але й до інформаційних продуктів в електронній формі.

Сьогодні загальнодоступним і практично безкоштовним джерелом отримання різноманітної інформації для всіх верств населення залишаються публічні бібліотеки, які покликані збирати, зберігати і надавати користувачам різноманітну актуальну інформацію за їхніми запитами. Значення бібліотек як центрів інформації зростає з кожним роком, вони стають своєрідним «вікном у світ». Сьогодні в світі функціонують 570 тис. бібліотек різних систем і відомств. Із всіх публічних бібліотек світу до Інтернету підключено 85 тис., з них 64 тис. – в Європі, 15 тис. – у США. Користувачами публічних бібліотек у світі є 1 млрд. 700 тис. чоловік.

Бібліотеки України, як і бібліотеки інших країн світу, є основними накопичувачами, зберігачами і розповсюджувачами знань, що зафіксовані у друкованих джерелах та на інших носіях інформації. Найважливішим завданням бібліотек є забезпечення вільного доступу до інформації всім членам суспільства. І це має особливе значення для розвитку демократичного громадянського суспільства, функціонування якого забезпечують освічені й поінформовані громадяни.

Різноманітні аспекти функціонування інформаційного обслуговування (ІО) на сучасному етапі викликають значну зацікавленість дослідників. Корисними для даного дослідження виявилися роботи Альошина Л., Гончарова М., Дворкіної М.Я. [1]; низка статей авторів, опублікованих в спеціалізованих журналах «Бібліотечний форум України», «Мир библиографии», «Шкільна бібліотека», «Бібліотечна планета», «Вісник Книжкової палати», «Научные и технические библиотеки» [2]; нормативно-правові документи [3]. Такий огляд доводить – приєднання України до єдиного світового інформаційного простору передбачає вивчення й урахування міжнародно-визначених норм інформаційного співробітництва, розуміння основних принципів інформаційної політики в окремих країнах та в об'єднаннях країн. Тому метою статті буде дослідження інформаційної діяльності бібліотек України, а завданнями: дослідження трансформації основних видів інформаційного обслуговування в сучасних умовах; визначення місця бібліотек у наданні доступу до інформаційних ресурсів суспільства.

Пришвидженню інформатизації бібліотек в Україні сприяють міжнародні програми і проекти. Так, завдяки проекту «Інтернет для читачів публічних бібліотек» Посольства США протягом 2001–2010рр. було відкрито 143 центри Інтернету в усіх регіонах України, здійснювалося навчання бібліотекарів і читачів, була привернута увага влади і мас-медіа до книгозбірень та їхніх проблем [4, 19]. Сприяли зміні пріоритетів бібліотек і програми Міжнародного фонду «Відродження», Британської Ради, Гете-Інституту, участь українських бібліотекарів у міжнародних проектах Європейського Союзу, спілкування із зарубіжними колегами, навчання за програмою ІАТР Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) тощо.

У 2010р. в Україні розпочався проект «Глобальні бібліотеки» Фонду Білла та Мелінди Гейтс, який реалізується в Україні під назвою «Бібліоміст» Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у співпраці з Міністерством культури та туризму України, USAID, Microsoft, Українською бібліотечною асоціацією та іншими партнерами. Відповідно до цього проекту Інтернет-центри на конкурсних засадах відкриваються у тисячі публічних бібліотек, буде здійснена перепідготовка бібліотекарів у регіональних тренінгових центрах, у публічних книгозбірнях навчатимуть користувачів пошуку інформації в Інтернеті та користуванню комп'ютером. Цей проект покликаний привернути увагу – і фінансування – до бібліотек із боку українського суспільства, української влади та меценатів. Фонд Білла та Мелінди Гейтс фінансує аналогічні програми в США, програма «Глобальні бібліотеки» фонду діє також у багатьох країнах світу: Польщі, Литві, Латвії, Мексиці, Молдові, Болгарії та інших країнах.

Українська бібліотечна асоціація виступає партнером IREX у реалізації програми «Глобальні бібліотеки–Україна». Для успішної реалізації програми необхідні дані щодо існуючої ситуації в галузі, стану готовності книгозбірень і фахівців бібліотек до активних дій з інформатизації. В Україні проводилися окремі дослідження, дотичні до названої проблематики, зокрема «Портрет користувача Інтернет-центру Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.

Г. Короленка» (2005 р.), розвідки Черкаської та Миколаївської обласних універсальних наукових бібліотек «Інтернет-центр очима читачів» (відповідно 2003 і 2006 р.). Національна парламентська бібліотека України протягом багатьох років узагальнює статистичні дані у ґрунтовних збірниках «Бібліотечна Україна в цифрах» [5, 23]. Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти Української бібліотечної асоціації проводив анкетування з метою вивчення готовності персоналу публічних бібліотек до впровадження Інтернет-послуг.

Дослідження публічних бібліотек України як місця доступу громадян до інформаційних технологій та Інтернету було реалізовано Українською бібліотечною асоціацією (УБА) в березні–травні 2008 р. за підтримки та на замовлення програми «Глобальні бібліотеки–Україна». Проведення дослідження національного рівня передбачало здійснення великого обсягу робіт, що було б неможливим без сприяння Міністерства культури і туризму України, залучення широкого кола фахівців з усіх регіонів України, підтримки обласних державних адміністрацій. У результаті цього дослідження отримано дані, важливі для формування бібліотечно-інформаційної політики та інформатизації публічних бібліотек в Україні, для розвитку інформаційних мереж і покращення якості обслуговування користувачів у книгозбірнях. Урахування цих даних допомогло в процесі прийняття управлінських і проектних рішень, покликаних сприяти доступності електронної інформації в українському суспільстві, скороченню електронної та технологічної нерівності. Використання результатів дослідження в подальшому сприятиме покращенню практичної діяльності бібліотек і науковим розробкам з бібліотекознавства.

Безперервне збільшення потоків електронної інформації стало характерною ознакою розвитку бібліотечно-інформаційної сфери на сучасному етапі. Повноцінне забезпечення інформаційних потреб користувачів можливе лише за умови використання не тільки документів на традиційних носіях, але й нового електронного інформаційно-комунікаційного середовища. Це змушує бібліотеки опанувати нові електронні ресурси (ЕР), вирішувати проблеми структурування електронної інформації, організації навігації, забезпечення ефективного доступу до неї користувачів через телекомунікаційні мережі. Упровадження ЕР у бібліотечну практику якісно підвищує рівень обслуговування, відкриває користувачу цілий спектр нових, раніше недосяжних можливостей, кардинально видозмінює весь комплекс наявних інформаційних послуг.

Тому сьогодні значення бібліотеки визначається вже не тільки традиційними показниками величини бібліотечного фонду чи кількістю періодичних видань, а рівнем комфортності доступу до інформації незалежно від її формату, рівнем, який водночас є показником ступеня інформатизації книгозбірні й однією з умов успіху впровадження сучасних освітніх технологій. Поліпшити ж якість обслуговування, сприяти зменшенню витрат на створення ЕР та забезпечити повноцінний доступ можливо за умови об'єднання зусиль усіх бібліотек, що дозволить кожній ефективніше здійснювати інформаційне обслуговування користувачів як безпосередньо у бібліотеці, так і у світовій

мережі. Як зауважує С.Третяк, створення найсучаснішої комп'ютерної техніки та впровадження нових інформаційних технологій суттєво вплинули на розвиток бібліотечної справи в Україні. Її традиційний образ як сховища першоджерел – книжок – змінюється завдяки появі нових видів носіїв інформації – електронних [6, 37]. Тому потреба перегляду концептуальних основ розвитку бібліотечної справи обумовлена необхідністю переходу від «епохи Гутенберга», коли основний обсяг знань людства зберігався в документах на паперових носіях, до ери електронних інформаційних комунікацій.

Кінець ХХ ст. ознаменувався активним розвитком комп'ютерних технологій і пов'язаних з ними нових носіїв інформації, які забезпечують (порівняно з паперовими) більш високу інформаційну ємність, оперативність тиражування та розповсюдження документів, меншу вартість їх виробництва, можливість актуалізації даних і відтворення мультимедійної інформації. Однак, як заміна рукописів друкованими виданнями не спричинила трансформації сутнісних функцій бібліотеки, так і поширення електронних документів не може розглядатися предтечею кінця бібліотечної ери. Це пояснюється тим, що форма документів змінюється, а потреба суспільства в наявній у них інформації усталена.

Дійсно, роль комп'ютерних мереж в інформаційній діяльності стрімко зростає і бібліотеки все частіше стикаються із практичними питаннями роботи з комунікаційними технологіями. Нові інформаційні технології відкривають небачені перспективи. У світовій інформаційно-бібліотечній практиці накопичений великий досвід міжбібліотечного обміну копіювальними послугами з оплатою за авторське право, різні системи електронної доставки документів. Нині всі бібліотеки мають справу з різними ресурсами – рукописами, друкованими на папері та електронних носіях, тобто бібліотеки є посередниками між безмежним потоком інформації та користувачами.

Активне застосування інформаційних технологій у практиці обслуговування змінює образ бібліотеки, зумовлює переосмислення поняття професіоналізму бібліотечних працівників, змінює мотивацію їхньої діяльності. Усе це позитивно впливає на імідж бібліотеки, спонукає розглядати її як один із соціальних інститутів, що виправдовує сподівання користувачів, забезпечує задоволення їхніх інформаційних потреб.

Який же зміст ми вкладаємо в поняття «задоволення інформаційних потреб на сучасному рівні»? Він, перш за все, залежить від зміни функцій бібліотеки як соціального інституту в інформаційному суспільстві, що нині інтенсивно формується. Серед основних нових функцій сучасної бібліотеки необхідно відзначити:

- забезпечення користувачам доступу до інформації незалежно від місцезнаходження і соціоекономічного статусу бібліотеки;
- надання можливості одержання інформації з будь-якого джерела без часових, географічних та інших обмежень;
- ефективне відображення змісту документів, що зберігаються у фондах бібліотеки, і допомога користувачам в оперативному одержанні конкретної інформації;

- забезпечення «довгого життя» документам особливого культурного та історичного значення (як засобами реставрації та консервації, так і шляхом переводу їх в електронну форму) й надання доступу до них необмеженій кількості користувачів;

- регулювання співвідношення в бібліотечному фонді документів на традиційних та електронних носіях інформації.

Бібліотеки сьогодні стають найважливішими культурними осередками в регіонах. На сьогодні, вже не достатньо традиційних бібліотечних послуг. Формування національного інформаційного середовища в країні потребує створення загальних і спеціальних інтелектуалізованих баз знань, розвинутих систем збереження знань, ідей, теорій, концепцій, які б не втрачали суспільного знання, а навпаки, зберігали і сприяли їх перетворенню в інформаційний ресурс суспільства і задовольняли інформаційні потреби окремих осіб або груп споживачів інформації. Актуальною проблемою збереження соціальної інформації є формування електронних бібліотек у провідних книгозбірнях України, створення комп'ютерної мережі бібліотек України та включення їх до мережі Інтернет.

Підсумовуючи вищевикладене, відмітимо – процес інформатизації суспільства, який міцно пов'язаний з глобальними змінами у розвитку комп'ютерних технологій, використанням обчислювальної техніки для обробки, збереження та передачі електронної інформації, поставив перед публічними бібліотеками нові завдання з питань впровадження інформаційного обміну. Відсутність можливості у кожної окремої бібліотеки задовольняти потреби своїх користувачів власними фондами та базами даних поставили перед публічними бібліотеками нагальні завдання стосовно переходу до корпоративних форм співпраці у формуванні регіональної інформаційно-ресурсної бази, а надалі і єдиного інформаційного простору України та міжнародного обміну інформацією. Перспективи їх вирішення можуть стати предметом окремого дослідження.

Перелік посилань

1. Алешин Л.И. Автоматизация в библиотеке: уч.пособие / Моск.гос.ун-т культуры и иск-ва. – М.: МГУКИ, Профиздат. – 2001. – 176 с; Гончаров М.В. Практическая реализация библиотечного интернет-комплекса: Научн.-практ. пособие / М.В.Гончаров, К.А.Колосов. – М.:, ФАИР-Пресс, 2005. – 192 с; Дворкина М.Я. Информационное обслуживание: социокультурный подход / МГУКИ. – М.: Профиздат, 2001. – 111 с. – (Сер. «Современная библиотека». Вып. 11).

2. Афанасьева Т. Интернет-ресурсы в библиотечной работе центра Интернет-технологий // Бібліотечний форум України. – 2005. - №1. – С.38-40; Бабичева Е. Современные технологи – современное обслуживание // Бібліотечний форум України. – 2005. - №1. – С.32-35; Вилегжаніна Т. Бібліотеки інформаційного суспільства: проблеми, завдання // Бібліотечна планета. –№4. – 2009. – С.4–5; Войтюк В. Сучасні інформаційні технології в бібліотеках // Шкільна бібліотека. – 2008. - №3. – С.54-56; Евстигнеева Г. Библиотеки в электронной бреде – куда стремимся и обо что спотыкаемся // Науч.и техн. б-ки. – 2010. - №7. – С.5-9; Карауш А., Макаревич А. Развитие информационных технологий в библиотеках: взгляд в будущее // Науч.и техн. б-ки. – 2008. - №1. – С.53-58; Ковальчук Н., Кучерява Г. Використання електронних ресурсів в обслуговуванні користувачів у публічних бібліотеках // Бібліотечний форум України. – 2010. - №1. – С.13-16; Кононученко Л. Вплив комп'ютерних технологій на інформаційні потреби користувачів бібліотек України // Вісник

Книжкової палати. – 2005. - №2. – С.37-39; Костенко Л., Сорока М. Бібліотека інформаційного суспільства // Бібл. вісн. — 2002. — N 3. — С.33-38; Майстрович Т. В. Библиотеки, архивы, музеи: понятийный ряд // Библиотекосведение. – 2000. – № 3. – С.16-22; Пашкова В. Публічні бібліотеки: виклики ХХІ століття // Бібл. форум України. – 2010. - №4. – С.16-19; Пашкова В., Шевченко І., Хімич Я. Використання сучасних інформаційних технологій у публічних бібліотеках України // Бібл. форум України. – 2009. - №1. – С.20-25; Соловяненко Д. Концепція онлайн-бібліотечного сервісу // Бібл.вісн. - №5. – С.31-37; Степанов В.К. Тенденции развития библиографических сервисов библиотек в эпоху цифровых коммуникаций / В.К. Степанов // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – №3. – С.13 – 20; Тітова Н. Роль і місце публічних бібліотек у побудові інформаційного суспільства: окремі аспекти, досвід та першочергові завдання // Бібліотечна планета. – 2008. - №3. – С.11-13.

3. Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»: Закон України від 21.05.2009 р. №1388-VI // Відомості Верховної Ради. – 2009. - № 39. - С.557; Про внесення змін до Закону України «Про музеї та музейну справу»: Закон України від 14.05.1999 р. №659-XIV // Відомості Верховної Ради. - 1999. - № 28. - С.231; Про внесення змін до Закону України « Про Національний архівний фонд і архівні установи»: Закон України від 13.12.2001 р.; Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4.02.1998 р. №74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №27-28. – С.1; Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин»: Указ Президента України від 17.06.1997 р. № 663/97 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/787.html>.

4. Пашкова В. Публічні бібліотеки: виклики ХХІ століття // Бібл. форум України. – 2010. - №4. – С. 16-19.

5. Пашкова В., Шевченко І., Хімич Я. Використання сучасних інформаційних технологій у публічних бібліотеках України // Бібл. форум України. – 2009. - №1. – С. 20-25.

6. Кононученко Л. Вплив комп'ютерних технологій на інформаційні потреби користувачів бібліотек України // Вісник Книжкової палати. – 2005. - №2. – С. 37-39.

Абакумова В.И. Библиотеки - ведущие информационные учреждения в процессе информационного обслуживания общества

Выделена проблема усовершенствования библиотек Украины в статусе информационных учреждений - проводников к информационным ресурсам общества. Акцентировано внимание на том, что присоединение Украины к единому мировому информационному пространству предусматривает изучение и учет международно-определенных норм информационного сотрудничества. Исследована трансформация основных видов информационного обслуживания в современных условиях. Определено место библиотек в предоставлении доступа к информационным ресурсам общества.

Ключевые слова: *информатизация общества, информационные ресурсы, информатизация библиотек.*

Abakumova V. Libraries are leading informative establishments in the process of informative maintenance of users

The problem of improvement of libraries of Ukraine is distinguished in status of informative establishments - explorers to the informative resources of society. Attention is accented on that tacking of Ukraine to single outer informative space is foreseen by a study and account of internationally-certain norms of informative collaboration. Transformation of basic types of informative service is investigational in modern terms. The location of libraries is determined in a grant to access to the informative resources of society.

Keywords: *informatization of society, informative resources, informatization of libraries.*

Рецензент: Михайлюк В.П., док. істор. наук, професор.

Стаття подана
12.03.2012